

Сергій Єфремов (Ч.2)

СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ І ЙОГО ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА КОНЦЕПЦІЯ

125-ліття з дня народження Сергія Єфремова

Правдивий в своїй основі науковий погляд на С.Єфремова як історика і теоретика літератури протягом 70 років більшовицького поневолення підтримувався у зарубіжному українському літературознавстві. Там же видавались і його праці, зокрема двотомна «Історія українського письменства». Трьома накладами її видано в США, а також двома тиражами в ФРН.

Список наукових та публіцистичних праць С.Єфремова складає понад три тисячі позицій. Така цифра, до речі, фігурує і в судовій справі СБУ. За обсягом написаного він рівняється з такими найбільшими трудівниками ХІХ - початку ХХ століть, як Бальзак, Толстой і Франко. Повне видання його праць могло б уміститися хіба що в 50 томах, а на час арешту в справі СБУ йому було всього лише 53 роки. Будучи вже в тюремному ізоляторі, він пробував працювати над порівняльним словником мови Шевченка і Шекспіра і переклав українською мовою «12 стільців» І.Ільфа і С.Петрова. Рукопис цього перекладу потрапив на волю, але надрукований, очевидно, кимось із літературних заробітчан без прізвища перекладача.

Мало яке літературне явище України zostавалося не осмисленим С.Єфремовим; осмислення це завжди було своєрідним, приймали його далеко не всі вчені, але в кінцевому наслідку сходилися на думці, що таке осмислення все ж можливе, бо привело вченого на таке відкриття, яке умовно можна порівняти хіба що з відомою періодичною системою Д.Менделєєва. Щоб усвідомити суть того відкриття, немає потреби аналізувати всі три тисячі публікацій С.Єфремова, його монографії про Т.Шевченка чи Марка Вовчка, Івана Франка чи М.Коцюбинського; усе це добре видно і в його головній роботі - «Історії українського письменства».

Усім нам ще зі школи чи з вузу відомий «хроматичний ряд» або «канон» українських письменників нового й новітнього періодів: Сковорода, Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Шевченко, Марко Вовчок, Нечуй Левицький, Панас Мирний і т. д. Так ось: цей ряд «встановив» С.Єфремов; до виходу його «Історії...» він у науці не існував, а вірніше, як писав професор і поет М. Зеров, його тільки уточнювали залежно від новознайдених матеріалів чи новіших поглядів на окремі з них. Яким же чином удалося академіку С.Єфремову встановити цей ряд, що ним, до речі, успішно й безцеремонно користувалося всі роки радянське літературознавство, але, звичайно, без посилання на автора. Зате скрізь це літературознавство підкреслювало, яким великим ворогом українського народу був цей наш літературний Менделєєв...

Певно, ворогом С.Єфремов таки був, але ніколи - українського народу. Він лише розгадав ще в зародку антигуманну суть більшовицького режиму і ніколи з ним ні на які компроміси не йшов. Не виступав він проти нього і з «гарячою» зброєю чи з мітинговими закличками; він тільки звір'яв паперу свої думки про те, в яку прірву неслась ота гоголівська «русская тройка», в якій у ХХ столітті сидів, на жаль, той самий шахрай Чічіков, тільки вже не з посвідченням «колезького радного», а з ленінським партквитком у кишені. Коли представники ІПУ

прийшли на квартиру С.Єфремова 23 липня 1929 р., то перша їх фраза була, очевидно, така, як і колишніх царських жандармів: «Здайте зброю!» С. Єфремов розвів руками і показав на стіл, де лежало письмове приладдя: «Он моя зброя. Беріть...»

Немає змоги докладно говорити про стосунки С. Єфремова з більшовицькою владою, які відбулися, по суті, лише в його щоденникових записах і, за кваліфікацією юристів, можуть оцінюватися тільки як плюралізм думок, а не кримінал, але одну думку з приводу державного ладу, що настав після жовтневого перевороту, варто все ж навести. Цією думкою С. Єфремов означив усі найвразливіші точки Радянської влади. Проста людина в ній, писав вчений, поставлена в таку залежність від держави, що перестає існувати як особистість; селянство приречене тільки на вимирання, бо держава забирає всю його продукцію; в суспільному житті панують брехня, доноси, провокації, пошлість, які становлять головні риси системи... За таких умов, на думку С. Єфремова, держава не зможе розвиватися, вона або задушить суспільне життя і сама згине, або суспільне життя знищить державу. Висновок вченого був такий: «... Не приймаю системи, на брехні й провокації, на світовому дурилюдстві заснованої». Пророцтво С. Єфремова і без того очевидне. Зокрема, і про вимирання селянства, і про загибель держави, яку будували більшовики...